

Syýasy manýowrlar we häkimiýet dawasy

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 25 января, 2025

Syýasy manýowrlar we häkimiýet dawasy SYÝASY MANÝOWRLAR we HÄKIMIÝET DAWASY!

Üçünji halyf Osmanyň şehit edilmegi bilen bulam-bujarlyk yetjek derejesine ýetýär. Halyf bolmaly Hezreti Ala kyn döwürler garaşypdyr. Sahabalardan kábiri ganhorlaryň derhal anyklanmagyny we jezalandyrılmagyny berk talap edipdir. Emma köpçüligi tutup duran pitneçileriň hötdesinden gelmek we olaryň arasyndaky ganhorlary tapmak aňsat bolmandyr. Mesjidi-Nebewini dolduryp duran pitneçileriň hemmesiniň birlikde «Osmanyň biz öldürdik» diýip gygyrandygy rowaýat edilýär. Hezreti Aly hemme zatdan ötri merkezi häkimiýeti ýola goýmak üçin ganhorlary anyklamagy netine düwýär. Şol bir wagtyň özünde Mugawyýanyň häkimlik edýän Şamdan başga ýeriň kethudalary Ala biat edenem bolsa, Mekge-Medine jemagatyndan biat etmediklerem az hasap edip bolmajak derejede köp bolupdyr. Mugawyýa biat etmeýsi ýaly, Osman meselesini bahana edip, jemagaty Ala garşıy küsgürmek üçin elinden geleni edipdir. Hezreti Pygamberimiziň (s.a.w) aýaly Äşe-de (r.a) Alynyň garşysynda ýer alypdyr, ýogsam bolmasa olam Osmanyň tutumyndan we ýöreden syýasatyndan nägiledigini has öñ birnäge gezek mälîm edipdi. Sahabalardan Talha bilen Zubeýri öz tarapyna çekip, Hezreti Ala garşıy güýç döredipdir. İş çygryndan çykýar: syýasat, ar alma hyjuwy, häkimiýet höwesi, gahar-gazap garşılyklaýyn ýagdaýda (araplaryň özara dawasy

diýmek bolar) mundan soňky yslam taryhyň ýazgysyny kesgitläpdir. Basranyň golaýyndaky Hureýbe diýilýän ýerde Äşäniň tarapdarlary bilen Alynyň güýçleri garşylaşýar. Söwes tebli kakylýar. Ýeňiš gazanan tarap Hezreti Aly we onuň güýçleri bolýar (dekabr, 656-njy ýyl). Jemel wakasy diýibem ýatlananýan, musulmanyň musulmana tyg çeken bu urşunda Talha bilen Zubeýriňem arasynda bolan 20 müň adam wepat bolýar. Aly Äşäni ýörite toparyň goragy astynda Medinä ugradýar. Rowaýat edilmegine görä, Äše bu söweşe gatnaşandygyna puşman edipdir we ömrüniň ahyryna çenli syýasat işlerine goşulmandyr. Emma bu ganly söwes yslam älemini ikä bölüpdir. Sünnilerem, şayylaram tutýan pozisiýalaryny ýaýjygyň içine alyp, şol döwür bilen ýüzleşesleri gelmeýşi ýaly, din-syýasat gatnaşygynyň sagdyn analizini edip oñarmandyrlar. (Soňky ýazgylarymda türk müctehitleriniň bu meselä garaýsyna aýratyn degip geçjek). Dini we syýasy ynanjy bir döwrüň syýasy galyplary bilen göz öňüne getirmek, hatda şu döwri ideallaşdyryp, şunuň esasynda dini kökli döwlet we syýasat düşünjesini emele getirmäge çytraşmagyň özi tankydy düşünjäniň öňünde häzirem iň uly böwtleriň biri bolup durýar.

• MUGAWYÝANYŇ SYÝASY OÝUNLARY

Mugawyýa ýöredýän syýasatynyň özenine Hezreti Ala bolan garşydaşlygy oturtdy, ony Osmany şehit edenleriň şärikdeşi bolmakda aýyplady. Alynyň oñyn ädimleri ädendigine garamazdan, bolşuny üýtgetmedi we oňa garşy pitnäniň başyny çekdi. Şu ýerde bir zada üns bermek gerek: Mugawyýa Aly tarapdarlarynyň nähili adamlardygyny gowy bilýärdi. Onuň bu boýunça ýörite tabşyryk beren adamy Hajjaç ibn Zimmet Mugawyýa:

– Alyda ýok bir güýç sebäpli sen ondan has güýçlüsiň. Çünkü seniň ýanyňdaky jemagat sen geplände seslerini çykaranolalar. Buýruk bereňde «näme üçin beýle?» diýip soranolalar. Emma Alynyň ýanyndaky jemagat Aly geplände gepleýär, bir zat buýranda näme üçindigini soraýarlar – diýipdir.

Alynyň özem munuň şeýledigini bilmän durmandyr we ýagday onuň zyýanyna bolupdyr. Emma zyýan çeken olmy ýa-da guramaçylygy däl-de, belli-belli kişilere esaslanýan sistemany saýlap alan musulmanlarmy? Üstünde jedelleşilmegi gerek iň esasy sorag şu. Professor Ahmet Akbulutyň sözleri bilen aýdanda, «musulmanlary

syýasy taýdan çöküse äkiden bu aňyýet syýasy ölçegde bolandoň, syýasy gurluşdaky násazlyk asyrlara ýolugyp, syýasy násazlyk wagtyň geçmegin bilen beýleki ulgamlara-da aralaşdy».

Aly-Mugawyýa çekişmesine goşulmazlygy saýlap alanlara çenli Mugawyýany halyflyga mynasyp görenokdylar. Emma Mugawyýanyň bar aladasy-gaýgysy halyf bolmakdy. Ol Hezreti Alydan halyflygy taşlamagy talap etdi. Aly urşuň gutulgysyzdygyna ymykly göz ýetirensoň, häkimlerine habar gönderdi we urşa taýynlanyp başlady. Mugawyýa-da goşuny bilen Syffyn diýlen ýerde garaşyp durdy. Aly söweş başlamazdan öñ ýene bir gezek Mugawyýany biata (boýun sunmaga) çagyrdy, emma ýene «ýok» jogaby aldy. Çaknyşyklar iki aýlap dowam etdi. Söweşleriň dowamynda jemi 70 müň musulman wepat boldy. Sahabalardan 2.800 kişi Mugawyýa garşıy söweşdi. Müçtehit diýlip tanalýan hanafy mezhebininiň belli şahsyýetlerinden Nesefi musulman awtorlaryň aglabá köpcüliginiň Hezreti Alyny hakly hasaplaýandygyny aýdýar. Muňa garamazdan käbir awtorlar ýaly «Hawa, Mugawyýa ýalňışdy, ýone oňky içtihatda sogaply ýalňışlyk!» diýmek, 70 müň musulmanyň ölümüne biperwaý seretmekligi aňladýar. (Yslam hukugynda «müçtehidiň eden içtihadı dogry bolsa iki sogap, ýalňış bolsa bir sogap» diýen düşünje bar. Bu prinsip dini hökümlerde şeýle bolup biler, emma bir häkimiň döwlet ýolbaşçysyna garşıy turzan pitnesine içtihat diýip baha bermek – syýasy bähbitleri din bilen kanunylaşdymagyň yslam taryhynda görülen ilkinji mysallarynyň biridir).

Aýşe SUJU.

«SÖZCÜ» gazeti, 01.08.2022 ý. Taryhy makalalar